

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ
НА СИСТЕМУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИIMPACT OF SOCIO-CULTURAL AND TECHNOLOGICAL FACTORS
ON THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING SYSTEM

У статті розглянуті соціокультурні та техніко-технологічні фактори та їх вплив на навчання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах. Глобалізація науки та техніки, інноваційні процеси в сфері наукоємних напрямів сучасної техніки та технології, що інтенсивно розвиваються, а також діяльність багатьох спільних підприємств науково-дослідницького та науково-виробничого характеру потребують професійного міжкультурного спілкування спеціалістів технічного профілю. Під впливом цих факторів змінюються вимоги до іншомовних компетенцій випускників технічних вузів. На концепцію підготовки сучасних спеціалістів технічного профілю значний вплив має формування інформаційного суспільства. При цьому дуже важливим є соціальний аспект цього процесу. Інформатизація суспільства є сукупністю взаємопов'язаних технічних, економічних, соціальних, політичних та духовно-культурних факторів і може розглядатися як процес, який охоплює всі сфери діяльності людини та впливає на саму людину – її знання та мораль, економічні та духовні інтереси, її розвиток як особистості. Нове комунікаційне середовище, яке народжується в сучасному світі, виступає епіцентром розвитку сучасної організації соціуму, поступово «втягаючи» в себе його фрагменти, справляючи значний вплив на соціальну організацію та форми суспільної діяльності, на характер соціальної взаємодії та соціальну організацію праці. В статті інтернет розглядається як новітнє інформаційне середовище сучасної культури, що швидко розповсюджується, досліджується «соціальний» вимір віртуальної реальності: культурні, мовні та психологічні особливості парної чи групової взаємодії; netiquette (мережевий етикет), який регулює спілкування та взаємовідносини між віддаленими партнерами, закономірності формування та функціонування віртуальних товариств. У статті надається формулювання поняття «інформаційна культура».

Ключові слова: інтернет, комунікаційне середовище, інформатизація суспільства,

інформаційний простір, віртуальна реальність.

The article considers socio-cultural and technological factors and their influence on foreign language teaching in higher technical educational institutions.

Globalization of science and technology, innovative processes in the field of science-intensive areas of modern technology, the activities of many joint ventures of research require professional intercultural communication of technical specialists. Under the influence of these factors, the requirements for foreign language competencies of graduates of technical universities are changing. The concept of training modern technical specialists is significantly influenced by the formation of the informative society. The social aspect of this process is very important. Informatization of society is a set of interrelated technical, economic, social, political and spiritual-cultural factors, and can be seen as a process that covers all areas of human activity and affects man himself – his knowledge and moral, economic and spiritual interests as well as his development. The new communication environment, which has appeared in the modern world, acts as the epicenter of the modern organization of society, gradually “drawing” inside its fragments, has a significant impact on social organization and forms of social activity, on the nature of social interaction and social organization of labor. The article considers the Internet as the latest information environment of modern culture, which is spreading rapidly, explores the “social” dimension of virtual reality: cultural, linguistic and psychological features of pair or group interaction; netiquette (network etiquette), which regulates communication and relationships between remote partners, the laws of formation and operation of virtual societies. The article provides a formulation of the concept of “informative culture”.

Key words: internet, communicative environment, informatization of society, informative space, virtual reality.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.1>

Свірепчук І.А.,

ст. викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Активізація та якісна зміна характеру міжнародних контактів надають володінню іноземною мовою професійно значущий статус. Глобалізація науки та техніки, інноваційні процеси в сфері наукоємних напрямів сучасної техніки та технології, що інтенсивно розвиваються, а також діяльність багатьох спільних підприємств науково-дослідницького, науково-виробничого та впроваджувального характеру потребують професійного міжкультурного спілкування спеціалістів технічного профілю. Без такого спілкування виникають труднощі в оперативному обміні інформацією, координації дій, досягненні взаєморозуміння, виробленні оптимальних взаємоприйнятних організаційних,

технічних та соціальних рішень. Під впливом цих факторів змінюються вимоги до іншомовних компетенцій випускників технічних вузів. Формування таких компетенцій потребує створення системи навчання іноземної мови, яка спирається на сучасні дидактичні підходи до вищої професійної освіти, сучасну концепцію навчання в сфері лінгвістики, а також новітні технології навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Задаючи загальний характер системи навчання іноземної мови в вузі, концептуальні основи сучасної теорії вищої професійної освіти націлюють її на ідею освіти «через все життя», особистісний розвиток суб'єктів освітнього процесу, формулювання цілей освіти в термінах компетенцій

(Н.Г. Багдасарян, В.І. Байденко, Є.В. Бондаревська, А.А. Вербицький, А.К. Маркова, Н.Н. Нечаєв, В.В. Серіков, Ю.Г. Татур, В.Д. Шадриков, І.С. Якиманська).

Ці загальні вимоги потребують конкретизації з урахуванням сучасної концепції мовної освіти (І.Л. Бім, Д.В. Булатова, Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез, Т.М. Дридзе, Г.В. Єлізарова, М.В. Ляховицький, Н.Ф. Коряковцева, А.А. Мироліубов, І.П. Павлова, Т.С. Серова, О.Б. Тернопольський, Е.А. Штульман, А.Н. Щукін, К.Н. Хитрик), основу якої складає теорія мовної / вторинної мовної особистості (Г.І. Богін, Ю.Н. Караулов, І.І. Халєєва).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Принципові зміни економічних, політичних та соціокультурних пріоритетів суспільства, які відбулися з моменту виходу вказаних робіт, докорінно змінили вимоги до володіння іноземними мовами випускників вузів. Розвиток психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної науки привів до формування нової парадигми освіти в сфері лінгвістики. Крім того, в результаті науково-технічного прогресу виникли принципово нові засоби комунікації та засоби навчання. Все це диктує необхідність звертання до проблеми розробки системи навчання іноземної мови в технічному вузі, яка відповідає сучасності.

Мета статті – виявити соціокультурні та техніко-технологічні умови діяльності та спілкування сучасних спеціалістів з використанням відповідних дескрипторів; проаналізувати професійні компетенції спеціаліста технічного профілю; виходячи з потреб спеціалістів технічного профілю в використанні іноземної мови в сучасній міжкультурній комунікації обґрунтувати кінцеву мету навчання англійської мови в технічному вузі з урахуванням реалій інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. До елементів оточення, зовнішнього для системи навчання іноземної мови в технічному вузі, ми відносимо основні тенденції, пов'язані з процесом формування інформаційного суспільства, його комп'ютеризацію і «мережезацію», соціокультурні властивості професійної діяльності та іншомовного спілкування сучасних спеціалістів у сфері технічних наук та пов'язані з ним вимоги до їх підготовки.

На концепцію підготовки сучасних спеціалістів технічного профілю значний вплив має формування інформаційного суспільства. Його основними характеристиками дослідники називають орієнтацію на знання, інноваційну природу виробництва, динамізм соціальних процесів, розвиток уявлень про ефективну особистість, яка володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, а також на колектив, як робочу групу, яка взаємодіє на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Технічний аспект інформатизації суспільства характеризується електронізацією, медіатизацією,

комп'ютеризацією та інтернетизацією, які забезпечують формування та функціонування інформаційних технологій. Однак цим процес інформатизації суспільства не вичерпується [3, с. 61].

Коли йдеться про інформатизацію суспільства, не менш важливим аспектом виявляється соціальний аспект цього процесу. Тому разом з технократичним у наш час розповсюджується соціологічне направлення в розумінні суттєвості інформатизації суспільства. В межах цього направлення інформатизація суспільства являє собою сукупність взаємопов'язаних технічних, економічних, соціальних, політичних та духовно-культурних факторів і розглядається як процес, який охоплює всі сфери діяльності людини, який впливає на саму людину – її знання та мораль, економічні та духовні інтереси, її розвиток як особистості.

Соціальний аспект інформатизації суспільства полягає, з одного боку, в соціальній детермінації процесу інформатизації суспільства, а з іншого – у впливі все більшого розповсюдження інформаційних технологій на всі сфери суспільства та способи життєдіяльності людей [3, с. 32, 61]. У такому аспекті інформатизація суспільства є не тільки техніко-технологічним явищем, але й феноменом сучасної культури. В зв'язку з цим розповсюджується точка зору, що мікрокомп'ютер може такою самою мірою змінити основу сучасної культури, в тому числі і професійної, як це зробив друкарський станок на різних етапах становлення європейської культури.

У багатьох зарубіжних публікаціях нові засоби передачі інформації пов'язують зі зміною природи письмових документів та виникненням нових форм грамотності. Під час дослідження пов'язаних з цим проблем активно використовується методологічний підхід, який спирається на теорію комунікаційного середовища. В межах цієї теорії виділяють три типи культури (усну, текстову та електронну) та, відповідно, три типи дискурсу: усну мову, текстовий (письмовий) дискурс та електронний дискурс. Дослідники відмічають унікальні властивості електронного дискурсу, які дозволяють йому здолати просторові обмеження усного дискурсу та тимчасові обмеження текстового дискурсу. Це дає деяким авторам підставу бачити в електронному дискурсі потенційний засіб більш ефективної освітньої взаємодії, ніж особисте спілкування.

Зарубіжні дослідники вважають, що розповсюдження гіпертекстів та мультимедіа може привнести «технологічні бар'єри» в процес читання, оскільки читачу необхідно розуміти електронний контекст, візуальні символи, володіти особливостями сприйняття та написання нелінійних текстів, постійно переключаючись між двома модусами читання: лінійно представленим вербальним текстом та двомірним полем графічних зображень (діаграм, ілюстрацій, вікон та іконок). При

цьому користувачу комп'ютера загрожує небезпека «загубитися» в гіперпросторі. Графічні інтерфейси, які використовують іконки для виконання комп'ютерних операцій, додавання нової візуальної мови до традиційного процесу читання, змінюють вміння читання, які засновані на уявленнях про друкований текст. Це викликано суттєвою різницею між вербальними та візуальними (невербальними) формами мислення та передачі інформації, яка виражається в тому, що візуальні форми не є дискурсивними, вони представляють свої елементи не суцесивно (послідовно), а симультанно (одночасно). Крім того, доводиться брати до уваги, що електронний текст більш динамічний порівняно з друкованим текстом, завжди допускає корекцію та оновлення, та жодна з його версій не може вважатися кінцевою.

Є також побоювання, що можливим культурним наслідком графічних інтерфейсів може стати зникнення орієнтованої на слово письмової мови. Зміна уявлень про грамотність в умовах комп'ютерних технологій може вимагати від людини додаткових умінь і привести до виникнення розрізненості між людьми «техно-грамотними» (techno-literate) та «техно-неграмотними» (techno-illiterate).

У контексті інформатизації суспільства філософи та соціологи намагаються осмислити такі сутності, як мережева комунікація, мережеві / віртуальні співтовариства, віртуальна реальність, віртуальна ідентичність особистості. Багато дослідників доводять факт віртуалізації суспільства, тобто переходу простору проходження соціокультурних процесів з реального в віртуальний. При цьому соціальні інститути та люди представлені своїми віртуальними двійниками (іміджами) та зв'язані віртуальною комунікацією.

Нове комунікаційне середовище, яке народжується в сучасному світі, виступає епіцентром розвитку сучасної організації соціуму, поступово «втягуючи» в себе його фрагменти, справляючи значний вплив на соціальну організацію та форми суспільної діяльності, на характер соціальної взаємодії та соціальну організацію праці.

Будь-яка культура має на увазі існування певного інформаційного простору, який характеризується своїми технологічними засобами та соціальними параметрами. В цьому сенсі інтернет може розглядатися як новітнє інформаційне середовище сучасної культури, що швидко розповсюджується. В зв'язку з цим в ряді публікацій відслідковується вплив історичних типів спілкування (технологій, комунікації) на соціокультурний розвиток суспільства. Це означає, що оскільки засоби зберігання, обробки та передачі інформації є одним з найважливіших інструментів орієнтування людини в світі та взаємодії людей один з одним, ці засоби виступають як один з вирішальних факторів формування соціальних систем. Сучасне інформаційне

середовище розглядається як «контекст», у якому відбувається повсякденне життя людини, формується її ментальність та світогляд, спосіб та стиль мислення [1, с. 131].

Для описування широкого спектру явищ, пов'язаних з виникненням інтернету, в літературі трапляються поняття «віртуальна реальність», «віртуальне середовище», «віртуальна освіта», «віртуальна особистість» тощо. Інтернет трактується як віртуальний простір чи кіберпростір, в якому існують різні віртуальні реальності. Дослідники стверджують, що віртуальна реальність – це реальність чуттєво-образна, а не тілесна чи осяжна розумом. Віртуальний простір – це не простір тіл, але простір образів.

Віртуальний простір – «багатомірний» з точки зору закладених у ньому функціональних можливостей, коли він виступає як новий засіб масової інформації, навчання, економічної чи політичної влади тощо. В «кіберпросторі» як елементі інформаційного середовища здійснюється сукупність людських видів діяльності, основу яких складає пізнавальна, ігрова та комунікативна діяльність. Серед найбільш характерних галузей використання технологій віртуальної реальності називають творчість, мистецтво та освіту. При цьому за прогнозами американських вчених відбувається швидка конвергенція віртуальної реальності і свідомості людини, що відповідає ідеї соціотехнічних систем.

Важливо, що віртуальність надає людині максимум можливостей для будь-якого роду конструювання (як засіб масової інформації – у конструюванні новин, як засіб комунікації – у конструюванні адресата повідомлення, як співтовариство – у конструюванні норм взаємодії тощо).

У працях представників гуманітарних наук, присвячених інтернету, описується так звана «соціальна віртуальна реальність», яка існує в «п'ятому вимірі». Вона поділена на відносно замкнуті субпростори, заповнена текстами чи візуальними образами, в тому числі реальними автопроекціями реальних чи уявних людей. Це дає підстави говорити про віртуалізацію суспільства і досліджувати інтернет як «елемент соціальної дійсності, як інформаційний та соціоантропологічний аспекти життєвого середовища сучасної людини, як фактор, який впливає на формування та стан цього середовища та стимулює нові соціокультурні процеси [2, с. 124, 125].

При цьому найактивніше досліджується саме «соціальний» вимір віртуальної реальності: культурні, мовні та психологічні особливості парної чи групової взаємодії; netiquette (мережевий етикет), який регулює спілкування та взаємовідносини між віддаленими партнерами; закономірності формування та характеристики функціонування віртуальних товариств, стратегії існування пізнавальної діяльності в умовах оперування гіпертекстовими

структурами; перспективи переносу в реальну діяльність надбаних у віртуальній реальності навичок та вмій тощо.

Зрозуміло, що виникаюча завдяки інтернету віртуальна реальність стає новим технологічним, психофізіологічним та соціокультурним способом життя людини в світі, новим типом символічного існування людини, культури, соціуму.

Соціологи, які досліджують мережу інтернет, характеризують її як «всесвітню універсальну бібліотеку», «всесвітній конференц-зал», «глобальну класну кімнату та всесвітній офіс», «інформаційний універсум», який приводить до народження принципово нової інтелектуальної культури.

Інтерактивний характер нових інформаційних технологій має наслідком зростання активності та вибірковості споживачів інформації, появу можливості для користувачів активно брати участь в інформаційних потоках. Значний вплив інформаційного компонента на соціум і на особистість дозволяє говорити, з одного боку, про інформатизацію культури, а з іншого – про необхідність формування у людини інформаційної культури. При цьому під інформаційною культурою розуміють сферу культури, яка пов'язана з функціонуванням інформатизації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей людини [3, с. 215], які включають в себе, разом з певним рівнем знань і навичок, новий тип мислення та спілкування.

У зв'язку з цим серйозну увагу в усьому світі стали приділяти інформаційній підготовці особистості. А саме, до основних цілей освіти належить інформаційна компетентність чи інформаційна грамотність, які мають на увазі комплексне вміння самостійно шукати, відбирати потрібну інформацію, аналізувати, організувати, представляти та передавати її.

Інформаційна підготовка особистості включає в себе здатність виражати свою інформаційну потребу та вміння формулювати свої інформаційні запити; знання інформаційних ресурсів; здатність самостійно вести інформаційний пошук; критично оцінювати та творчо використовувати інформацію; вміння користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Тому на додаток до наявних понять «інформаційна грамотність», «інформаційна підготовка» та «інформаційна компетентність» дослідники пропонують використовувати більш містке поняття – «інформаційна культура особистості».

Інформаційна культура особистості є найважливішим фактором соціальної захищеності в інформаційному суспільстві. Вона трактується як частина загальної культури особистості і включає в себе систему знань та вмій, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб, а також інформаційний світогляд – систему поглядів людини на світ інформації і місце

людини в ньому, яке включає в себе погляди, ідеали, принципи пізнання та діяльності.

Становлення інформаційного суспільства приводить до формування і розвитку комп'ютерного середовища ділового, наукового та повсякденного спілкування. Як результат, суспільство все більше потребує вміння такої «комп'ютерно-опосередкованої комунікації», чи «опосередкованого комп'ютером спілкування», в тому числі і на іноземній мові. Ці вміння складають: грамотна письмова мова, ефективна робота з різноманітною інформацією, яка поступає через інформаційне середовище, користування пошуковими серверами, самостійне створення мультимедійних та гіпертекстових продуктів, комп'ютерний дизайн, знання видів гіперпосилань, вбудованих у текст вебсторінки, які відрізняються змістовним навантаженням та комунікативними завданнями, які вирішуються спеціалістами.

Для розуміння сучасного соціокультурного середовища інженерно-технічної діяльності суттєвою є та обставина, що завдяки Інтернету стало можливим таке явище професійного життя, як «сумісна праця за підтримки комп'ютера» (computer supported collaborative work, скорочено – CSCW). Все частіше створюються міжнародні мережеві екстериторіальні трудові колективи, діяльність в середині яких визначається як «телеробота». Вона здійснюється на основі телекомунікаційного обміну інформацією, коли для зв'язку між працівниками (робочими місцями) використовуються комп'ютерні мережі. Наслідком цього є зародження нової форми організації спільної трудової діяльності в віртуальному мережевому колективі. Ця форма буде мати суттєвий вплив на структуру суспільного життя. В зарубіжних публікаціях представлені прогнози, згідно з якими в XXI-му столітті трудова діяльність і в середині окремих країн буде здійснюватися в віртуальних організаціях з використанням розподіленої робочої сили та електронних технологій для зв'язку між співробітниками. Ця тенденція виявляється і в тому, що під час підготовки та проведення міжнародних науково-професійних конференцій у сучасних умовах більша частина всіх попередніх та майбутніх контактів та обмінів інформацією відбувається в комп'ютерному середовищі, головним чином за допомогою електронної пошти. Навіть більше, і самі конференції все частіше проводяться в онлайн-режимі. Таким самим чином публікуються тези, статті, журнали, оформлюється підписка, членство в наукових об'єднаннях тощо.

Оскільки віртуальне середовище починає грати все більш значну роль у професійній діяльності та спілкуванні сучасних спеціалістів, за аналогією з віртуалізацією суспільства можна вести мову про віртуалізацію професійної комунікації в просторі Інтернету.

Окрім того, суттєвим є те, що в мережі Інтернет виникають віртуальні репрезентації багатьох віртуальних спільнот, у тому числі професійного (науково-професійного) спрямування, тобто реаліям існування інформаційного суспільства відповідає діяльність віртуальних професійних співтовариств.

Головні функції таких співтовариств – створювати умови для становлення та підтримки професійної компетентності, сприяння і покращення професійної освіти, видання газет, журналів, проведення конференцій тощо. В зв'язку з глобалізацією інженерно-технічної діяльності професійні співтовариства все частіше набувають міжнародного характеру та можуть розглядатися як елемент соціокультурного середовища професійної діяльності та іншомовного професійного спілкування. Діяльність таких міжнародних професійних співтовариств регламентується певною системою правил та норм, які можна вважати елементом соціокультурного контексту професії.

Знайомство з цими співтовариствами, з формами їх діяльності, регулярними форумами, стилем спілкування, умовами вступу та різноманітними видами наданої членам співтовариства інформації є, з нашої точки зору, необхідним складником підготовки сучасного спеціаліста будь-якого напрямку. Всі види професійної комунікації між членами таких співтовариств, які живуть та працюють в різних країнах, здійснюються здебільшого англійською мовою. Тому володіння необхідним комунікаційним мінімумом, який дає можливість майбутньому випускнику реалізувати себе як потенційного члена міжнародного співтовариства, є важливим засобом залучення майбутнього інженера до соціокультурного контексту професії і, відповідно, повинно бути джерелом змісту навчання іноземній мові.

Звідси виникає поняття іншомовної професійної соціокультурної компетенції спеціаліста, яка включає в себе володіння правилами і нормами спілкування лінгвокультурної спільноти, яка формується міжнародними професійними співтовариствами. Специфіка цієї лінгвокультурної спільноти в тому, що вона обмежена сферою професії і тому входить у зону «третьої культури».

Форми діяльності професійних співтовариств частіше за все реалізуються завдяки мережевій комунікації, набуваючи при цьому віртуального характеру.

Висновки. Формування комп'ютерного / віртуального середовища та комунікації спеціалістів дозволяє за аналогією з соціокультурним контекстом професії говорити про виникнення віртуального соціокультурного контексту професії. Розглядаючи мережеві репрезентації міжнародних професійних (науково-професійних) співтовариств як компонент віртуального соціокультурного контексту професії і джерела змісту іншомовного професійного спілкування, можна вважати необхідною та плідною орієнтацію на діяльність цих співтовариств під час розробки системи навчання іношомовному професійно орієнтованому спілкуванню спеціалістів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дридзе Т.М. Человек и городская среда в прогнозном социальном проектировании. *Общественные науки и современность*. 1994. № 1. С. 131–138.
2. Иванов В.Е. Интернет и трансформация социокультурного пространства. Социальная коммуникация и социальное управление в эоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах. Москва : РАН, 2000. 223 с.
3. Негодаев И.А. Информатизация культуры. Ростов-на-Дону : Донской государственный технический университет, 2002. 409 с.